

ISSN: 1304-8015

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Journal of Modern Turkish Studies

Cilt 7, Sayı 2 (Haziran 2010)

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Telif Hakkı©Ankara Üniversitesi

Editör

F. Sema **Barutcu Özönder**, Prof.Dr.
Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Sıhhiye . Ankara
Tel.: (+90 312) 310 32 80 / 1285 Faks: (+90 312) 310 57 13
E-posta: barutcu@humanity.ankara.edu.tr

Yardımcı Editörler

Saime Selenga **Gökgöz**, Doç.Dr. (Hacettepe Ü, Ankara)
Gülsüm **Killi Yılmaz**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara Ü, Ankara)
G. Selcan **Sağlık Şahin**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara Ü, Ankara)

Yayın Kurulu Üyeleri

Erkin **Emet**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara, Türkiye)
Melek **Erdem**, Prof.Dr. (Ankara, Türkiye)
Naciye **Güngörmüş**, Prof.Dr. (Ankara, Türkiye)
Filiz **Kılıç**, Yrd.Doç.Dr. (Ankara, Türkiye)
Aynur **Öz Özcan**, Doç.Dr. (Ankara, Türkiye)
Ufuk **Tavkul**, Prof.Dr. (Ankara, Türkiye)

Danışma Kurulu Üyeleri

Yavuz **Akpınar**, Prof.Dr. (Türkiye)
Eralp **Alışık**, Yrd.Doç.Dr. (Türkiye)
Erkin **Arız**, Yrd.Doç. (Çin)
Júlia **Bartha**, Dr. (Macaristan)
Tsend **Battulga**, Dr. (Moğolistan)
Mönhcargal **Bazarragçaa**, Prof.Dr. (Moğolistan)
Tamara G. **Borgoyakova**, Prof.Dr. (Hakas C-RF)
Salican **Cigitov**, Prof.Dr. (Kırgızistan)
Gülzura **Cumakunova**, Prof.Dr. (Kırgızistan)
Ülkü **Çelik Şavk**, Prof.Dr. (Türkiye)
Seyfettin **Erşahin**, Prof.Dr. (Türkiye)
İşmuhammed G. **Galyautdinov**, Prof.Dr. (Başkurdistan – RF)
Fuad **Ganiyev**, Prof.Dr. (Tataristan - RF)
Shimin **Geng**, Prof.Dr. (Çin)
Saadettin **Gömeç**, Prof.Dr. (Türkiye)
Cevat **Heyet**, Prof.Dr. (İran)
Zafer **İlbars**, Prof.Dr. (Türkiye)
Abduvali **Kaydarov**, Prof.Dr. (Kazakistan)
İgor **Kormuşin**, Prof.Dr. (Rusya)
Lala **H. Kuliyeva**, Prof.Dr. (Azerbaycan)
M.M. **Jorigt**, Prof.Dr. (İç Moğolistan –Çin)
Anvar **Mokayev**, Doç.Dr. (Kırgızistan)
İsmail **Musayev**, Prof.Dr. (Azerbaycan)
Guldarhan **Nurgaziyevna**, Prof.Dr. (Kazakistan)
Nevzat **Özkan**, Prof.Dr. (Türkiye)
M. Cihat **Özönder**, Prof.Dr. (Türkiye)
Berdı **Sarıyev**, Doç.Dr. (Türkmenistan)
Akseleu **Seydimbekov**, Prof.Dr. (Kazakistan)
Gülşen **Seyhan Alışık**, Prof.Dr. (Türkiye)
Almas **Şayhulov**, Prof.Dr. (Başkurdistan –RF)
Cemalettin **Taşkıran**, Prof.Dr. (Türkiye)
Aleksandra T. **Tıbıkova**, Prof.Dr. (GAltay - RF)
Litip **Tohti**, Prof.Dr. (Çin)
Vahit **Türk**, Prof.Dr. (Türkiye)
Myagmarsuren **Uganbayar**, Doç. Dr. (Moğolistan)
Yuri İ. **Vasil'ev**, Doç.Dr. (Saha Yeri - RF)
Oyun M. **Viktorovna**, Prof.Dr. (Tuva- RF)
Naciye **Yıldız**, Prof.Dr. (Türkiye)
Mirfatih **Zekiyev**, Prof.Dr. (Tataristan - RF)
Peter **Zieme**, Prof.Dr. (Almanya)

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, çift hakemli bilimsel e-dergidir; MLA (Modern Language Association) International Bibliography (New York/ABD) tarafından taranmakta ve dizinlenmektedir.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Telif Hakkı©Ankara Üniversitesi
ISSN: 1304-8015
<http://mtad.humanity.ankara.edu.tr>
E-posta: mtad.editor@gmail.com

**Modern Türklük
Araştırmaları Dergisi
Cilt 7, Sayı 2, Haziran 2010**

İçindekiler

F. SEMA BARUTCU ÖZÖNDER, Sunuş	5
Makaleler	
V.B. УШНИЦКИЙ, Тыгын Дархан - легендарный предводитель народа Саха: Мифологическое государство на Крайнем Севере	7
ANIL YILMAZ, SAHİT TELCI, Türk Kültürü Terminolojisinde GÖÇ Kavramı Hakkında	14
FİLİZ KILIÇ, Kırgızistan'da Akayev Sonrası İzlenen Dil Politikasının Genel Görünümü ve Düşündürdükleri	34
BERDİ SARIYEV, Türkmen Türkçesinde FİKİR kavramı	45
SELCEN ÇÜRÜK, Olumsuzluk ve Kiplik Arasındaki İlişki: Bakış ve Yaklaşımlar	57
ДИЛДОРА АБДИНАБИЕВНА АБДУЛЛАЕВА, Антисемия Как Лингвистическая Категория, Выражающая Противоположность В Узбекском Языке	73
ZARRINA İ. SALİEVA, Сентенция как текст малой формы (на материале узбекского и английского языков)	84
HALİL İBRAHİM USTA, Sözlükçülük ve Sözlük Araştırmaclığı	921
LEVENT KURGUN, Özel Ad-Cins Ad Hakkında	102
HURŞİDA HAMROKULOVA, Bağımsızlık Dönemi Özbek Düz Yazısında Hayat ve Ölüm Meselesinin Tetkiki	111
MERAL DEMİRYÜREK, Ayşegül Devecioğlu'nun <i>Ağlayan Dağ Susan Nehir</i> Romanında Yapı, Tema Dil ve Anlatım	122
SABİRE ARIK, Henryk Sienkiewicz'in Romanlarında Tarihin Rolü	136

ERDOĞAN UYGUR, Azerbaycan Matbuatında <i>Füyuzat</i> Dergisi	150
MAKBULE SARIKAYA, Cumhuriyet Nesline Bilgilik: <i>Çocuk Ansiklopedisi</i>	177
BEKİR KOÇ, Osmanlı Devleti'nde Islahhane ve Sanayi Mekteplerinin Kuruluş Sürecine Dair Bazı Gözlemler	199
SERAP TAŞDEMİR, Tek Parti Döneminde Ayvalık'ta Eğitim Faaliyetleri (1923-1950)	218

Tanıtmalar

Yakup KARASOY, Tutmacı, Eski Oğuz Türkçesiyle Yazılmış Bir Tıp Kitabı Tabiatnâme (Özen YAYLAGÜL)	242
Melek ERDEM, Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı: Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen Standart Türleri Esasında (Özen YAYLAGÜL)	245
Aynur ÖZ ÖZCAN, Kadınlarla İlgili Özbek Atasözleri (Özen YAYLAGÜL)	248
Türk Sözlük Bilimine Yeni Bir Kaynak: Paşa YAVUZARSLAN, Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü (Gülzura CUMAKUNOVA)	251

Vefeyat

Kafdağı'nın Kayan Yıldızı: Dr. Alim Töppe (1937-2010) (Bittirani AMİNAT - Tolgurları ZEYTUN - Ufuk TUZMAN)	258
--	-----

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 7, Sayı 2 (Haziran 2010), 102-110

DOI: 10.5001/MTAD.7.2010.2.25

Telif Hakkı®Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Özel Ad-Cins Ad Hakkında

Levent Kurgun

Pamukkale Üniversitesi (Denizli)

ÖZET

Dil bilgisi kitaplarında *özel ad* ile *cins ad* arasındaki farkın *nicelik* olduğuna yönelik açıklamalar, *özel ad* ile *cins ad* arasındaki ayrımı ifade edememektedir. Bunun sebebi, *niceliğin* neyi gösterdiğinin belirgin şekilde verilmemesi olabilir. Ayrıca *özel ad* ve *cins ad*ın anlamları üzerinde de çok fazla durulmamıştır. Bu bakımdan, dilbilgisi kitaplarında yer alan *özel ad* ve *cins ad* tanımları, bu iki unsuru net bir şekilde birbirlerinden ayırt etmeye imkân vermemektedir. Bunların yanı sıra *özel ad* veya *cins ad*ın oluşum süreci belirginleştirilmediği için, dilde neyin *özel ad* ve neyin *cins ad* olduğu tam olarak anlaşılammaktadır. Bu yüzden, kitaplarda genellikle birer cümle ile geçiştirilen ve yalnızca sayıları bakımından farklıymış gibi gösterilen *özel ad* ve *cins ad* kavramlarının daha açıklayıcı tanımlarının yapılması gerekmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Özel ad, cins ad, onomastik, onomasioloji

ABSTRACT

The description of the difference between *proper noun* and *common noun* in Grammar books giving as *quantity* is not able to express the distinction between *proper noun* and *common noun*. The reason for this, what quantitative indicates that may not be given significantly. Also the meaning of *proper noun* and *common noun* was not given point sufficiently. In this respect, the definition of *proper noun* and *common noun* in grammar books does not allow to distinguish clearly these two elements from each other. In addition, which *proper noun* or which *common noun* is can not be understood exactly in the language, for the formation process of *proper noun* and *common noun* was not concretized clearly. Therefore, more descriptive definitions needs to be done for *proper noun* and *common noun* that were slid over with only one sentence and indicated as if the difference between them were only on account of their numbers.

KEY WORDS

Proper name, proper noun, common noun, onomastics, onomasiology

1. Giriş

Kratylos Diyalogu'ndan günümüze kadar geçen süre içinde *adın* ne olduğu konusunda birçok görüş ortaya atılmıştır¹. Özellikle 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında konu derinlemesine olarak ele alınmış, *ad* daha çok felsefi yönü ile iyice irdelenmiştir. Özellikle *adın* anlamını ve *özel ad nedir* sorusunun cevabını arayan son dönem çalışmalarında birkaç felsefi görüş ortaya çıkmıştır. Daha çok J. Stuart Mill, Gottlob Frege, Bertrand Russell ve Saul Kripke gibi felsefecilerin etrafında şekillenen bu görüşler, *ad* ve *özel ad* kavramlarını felsefi açıdan aydınlatmaya çalışmıştır. Ancak dil felsefesi çerçevesinde *ad* ve *özel ad*larla ilgili tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Özellikle *adların* ve *özel adların anlamları* üzerine yoğunlaşan bu tartışmaların ana teması bu unsurlarda anlamın olup olmadığıdır. Temel olarak geleneksel teori (*traditional theory*), betimleyici teori (*descriptive theory*), göndergesel teori (*referential theory*) ve nedensel teori (*causal theory*) olarak belirlenebilecek olan bu teoriler *ad* ve *özel adın* anlamlarının olup olmadıklarını felsefi açıdan sorgular. Bir bölük, *adın* anlamının gösterdiği nesne olduğunu, bir bölük, *adın* anlamının bağlamla birlikte ortaya çıkabileceğini ve anlamın kişisel olduğunu, bir bölük ise, *adın* ilgili nesneye başlangıçta atanan (*baptismal act*) bir gösterge olduğunu ve anlamın bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini savunur².

Dilbilimsel açıdan ise, *anlam*, genellikle kelimelerin kullanımlarına göre ve kelimelerdeki *anlamlar gerçek anlam/temel anlam, yan anlam, çağrışım anlamı* vb. gibi başlıklar altında değerlendirilmektedir. Bu çalışmada da *özel ad* ve *cins adı* ayrımında belirleyici unsurlardan olduğu düşünülen *anlama* kısmen değinilecek ancak dilin felsefi yönü ile ilgili olan *anlam*ı değerlendirmekten ziyade, dilbilgisi içinde *cins ad* ve *özel adın* durumları ele alınacaktır.

2. Durum

Dil bilgisi alanındaki çalışmalarda, *cins ad* ve *özel ad* tanımları yapılırken genellikle onların karşıladıkları *varlık sayısı* dikkate alınmıştır. *Varlık* kelimesinin anlamı, genel sözlükte *var olma durumu, mevcudiyet; var olan her şey* olarak verilmektedir (BTS). Bir

¹ Platon'un *Kratylos Diyalogu* ile ilgili olarak Batı'da birçok çalışma yapılmıştır. Türkçesi için; Platon (1998); ayrıca Aysever (2002).

² *Adlar, özel adlar ve özel ad teorileri için özellikle şu kaynaklara bakılabilir: Mill (1843), Frege (1892), Russell (1905), Searle (1958), Zink (1963), Kripke (1980 ve 2005), Tienson (1986), Saka (1989), Soames (2002), Anderson (2007). Bu konuda Aksan'ın eseri de gözden geçirilmelidir (1987).*

başka deyişle genel kullanımda varlık, daha çok *somut şeyleri* gösteren bir kelimedir. Felsefede ise, varlığın nesnelere ve kişilere dayanan gerçek (real) varlık ve duyularla algılanamayan düşüncel (ideal) varlık olarak ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür (BTS). Ancak yukarıdaki tanımlardan ve konu ile ilgili olarak ortaya konan eserlerde verilen örneklerden yola çıkılacak olursa, *varlık* sözcüğünün daha çok *somut şeyler* için kullanıldığı ifade edilebilir. Buna göre, karşılanan varlığın sayısı bir kelimenin *ad* ya da *özel ad* olduğunu belirlemektedir. Şunu da söylemek gerekir ki, Grönbech, cins adların, bir mahiyet veya bir nesne ifade etmekten çok *kavram* bildirdiğini, bunun da teklik ve çokluk ayrımını belirtmediğini kaydetmiştir. Dolayısıyla Türkçedeki bir *cins ad*, o adın gösterdiği kavramın bütününe kapsamaktadır. Yani, kavram karşılığında kullanılan kelime, ilgili türdeki bütün nesnelere ifade eder; *at*, yalnızca bir *atı* değil, *bütün atları* gösterir. *At* kelimesini kullananın *tek bir atı* mı yoksa *birden fazla atı* mı belirtmek istediği, *başlamadan* anlaşılır: *At çok duygusal hayvandır* cümlesindeki *at*, *yalnız* şekliyle kullanıldığı halde *tek bir atı* bildirmemektedir, adına *at* denen hayvan türünün bütününe gösterir. Bu bakımdan, cümle, *atlar çok duygusal hayvanlardır* cümlesi ile aynı şeyi söyler (1995: 22,23; 50-52).

Ancak yukarıda geçen *varlık sayısı* tabiri, Aksan'ın ifadesi doğrultusunda (1990: 32), *substantivum* sayılan öğelerin sayıca *tekliğini* veya *çokluğunu* anlatmak için kullanılmamıştır. Burada anlatılmak istenen, ister *teklik*, isterse de *çokluk* ifade etsin, *cins* olarak belirtilen kelimelerle, *ilgili tek bir varlığı göstermek üzere atanmış özel kelimeler* arasındaki nicelik durumudur. Bir başka deyişle, *tek bir masadan* bahsedilirken, örneğin, *bu masayı ben yaptım* cümlesinde, *masa* kelimesi, konuşan ve dinleyici için *o bağlamda dünyada tek olan bir masayı* işaret eder. Ancak *tek bir masayı* gösterdiği halde, *özel ad* olamaz. Bu bakımdan, kitaplardaki *tek olan*, *birden çok olan* gibi ifadeler, fikrimizce, meseleyi daha da karmaşık hale getirmektedir.

Asıl konuya tekrar dönülecek olursa, ilgili kitaplara göre karşılanan varlığın *birden fazla* olması onun *cins ad*, *tek* olması ise *özel ad* olduğunu gösterir. Özel adları cins adlardan ayıran en temel özellik de bu olmuştur:

Özel ad: Tek varlığı bildiren ad; tek bir kişiyi, belli bir varlığı veya topluluğu gösteren ad (BTS).

Evrinde bir örneği olan varlığa verilen adlar özel addır (Bozkurt 1995: 105).

Özel adlar, yaradılıştaki bir tane olan varlıkları, kimi duygu ve düşünceleri karşılayan adlardır. Özel adlar, başka benzeri olmayan, verildikleri varlığa özgü nitelikler taşıyan adlardır (Atabay v.d. 1983: 30).

Özel ad, bir tek varlığa verilmiş tanıttıcı sözcüktür (Gencan 1979: 146).

Varlıkları ve mefhumları tek olarak karşılayan isimlere özel (has) isim denir (Gülensoy 2005: 385; Korkmaz v.d. 2001: 135).

Özel (Has) isimler, Tek olan, benzeri bulunmayan varlıkları karşılayan isimlerdir. Aynı cins veya tür içerisinde yer alan tek bir varlığı temsil etmeleri

dışında, özel anlamları yoktur (Güneş 1996: 87).

Özel adlar, Dünyada tek olan, eşi ve benzeri bulunmayan varlıkları bildiren sözcüklerdir (Hengirmen 1995: 116-117).

Has isimler tek olan, diğer varlıklar içinde tam bir benzeri olmayan varlıkların hususî adlarıdır (Ergin 1993: 207-209)

Özel ad: Ayrı olarak ele alınan bir tek varlık ya da nesneyi belirten ad (Vardar 2002: 156)

Has at: Sadece bir nesneyi anlatan adlara denir (Azımov v.d. 1992: 114)

Jalqı esim (özel ad), tek başlarına kullanılırlar. Jalqı esimler şunlardır: insan adı, yer adları, edebiyat, sanat ve ilmî eser adı vb. (Qazaqstan 2002: 444)³.

Ancak bir kelimenin cins ad ya da özel ad olup olmadığını belirlemek için yalnızca varlığın sayısı yeterli midir? Cins ad ile özel ad arasında başka farklar yok mudur? Nihayet, cins adlar ve özel adlar için yapılan tanımlar yeterince açıklayıcı mıdır? Bu soruların cevapları ile ilgili olarak kitaplar çok şey söylememektedir.

3. Tespitler

3.1. Varsayım olarak, başlangıca gittiğimizde, ilgili dili ilk konuşanlar muhtemelen bir kelimeyi *cins ad* ve *özel ad* olarak ayırmamışlardır. Fikrimizce bir kelimenin *cins adlığı* ya da *özel adlığı* başlangıçta belirgin değildir. Bugün cins ad olarak nitelendirilen kelimelerin birçoğu, ilk kullanıldıkları anda özel ad olmuşlardır. Buna göre, *taş* kelimesinin karşıladığı varlığın benzerinin olmadığı bir yerde ve zamanda o varlığın adı –özel adı- olmuştur. Daha sonra benzerlerinin görülmesi, bu kelimenin *özel addan cins ada* doğru kayması ile sonuçlanmıştır. Temel kelimelerle ilgili olarak bu sürecin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında bir hüküm vermek doğru olmayabilir ama en azından coğrafi adlandırmalarla ilgili olarak bunun meydana geldiğini düşünmek mümkündür. Şöyle ki,

Geçimini avcılık ile sağlayan bir topluluğun birkaç üyesi, avlanacak hayvan kalmadığı için başka bir coğrafyaya hareket eder. Yeni karşılaştıkları coğrafyada daha önceden görmedikleri, büyük bir taş kütesine rastlarlar. Bu, yüksek, yüzeyinde irili ufaklı kayaların bulunduğu, çeşitli bitkilerin, ağaçların durduğu ve ağaçların arasında geyiklerin gezdiği bir taş kütesidir. İçlerinden biri – ad koyucu – bu nesneye *dağ*⁴ adını verir. Diğerleri de bunu onaylar. Şimdi o nesneye ait, o nesneyi bildiren özel bir kelime –özel ad- vardır. Daha sonra, yeni av sahası bulmak için keşfe çıkan grubun karşısına, öncesine çok benzeyen ancak ondan hacim bakımından daha küçük bir başka taş kütesi

³ İlgili kitaplarda hemen hemen aynı tanımlarla karşılaşıldığı için daha fazla kaynak göstermeye ihtiyaç duymadık.

⁴ Kelimelerin ilk şekillerini de hesaplamak gerekir. Burada yalnızca örnek olması için *dağ* kullanılmıştır

çıkır. Bu nesne de aynı özellikleri göstermektedir ancak buradaki ağaçların arasında geyikler değil keklıklar dolaşmaktadır. Bu nesnenin adı da dağ olmalıdır. Ancak artık bu kelime özel değildir. Çünkü artık o nesneden bir tane yoktur. Bu yüzden dağ, ikincisi ile karşılaşılana değin özel ad iken, daha sonra cinsi karşılayan bir kelime olmuştur. Sonuçta, bu iki dağı birbirlerinden ayırt edebilmek için başka bir kelimeye ihtiyaç duyulmuştur. Buna düşünceyle ad koyucular tarafından ilk dağa Geyik Dağı, ikincisine ise Keklik Dağı adları verilerek karışıklığın önüne geçilmiştir. Bundan sonra dağ o taş kütesini gösteren bir cins adıdır. Özel ad konumuna ise, yalnızca ilgili taş kütesini işaret ettikleri için Geyik Dağı ve Keklik Dağı geçmiştir.

Bu varsayıma göre, bugün *cins ad* olarak belirtilen adların büyük bir kısmının, başlangıçta *özel adlığı* vardır. Devam eden süreçte bunlar *cins ad* olmuştur. Cins adların bir bölümü ise daha sonra *yalnızca bir nesneyi bildirmek için* yine özel ad olarak kullanılmıştır: *Kaya, İrmak, Deniz* gibi kişi adları bu dönüşüme örnek verilebilir.

3.2. Daha sonra, bir adın *tek bir varlığı* göstermesi hususu vardır ki, varlık tek olunca adlar *özel* olmaktadır⁵. Ancak bunların yanında bir de *olmayan varlıkların adları*⁶ da özel sayılmaktadır⁷. Edebî eserlerdeki kahramanların, yerlerin adları bunlara en belirgin örnek olarak verilebilir: *Ahmet Cemil, Feride, Hamlet, Kaf Dağı, Pegasus...* Bu *özel adları* ilk oluşturanlar, onları zihinlerinde tasarlarken, kendi isteklerini yerine getirecek, düşüncelerini uygulayacak karaktere sahip hayalî kişiler ya da istedikleri olayı gerçekleştirebilecekleri bir hayalî ortamı/çevreyi sağlamak istemiş olmalılardır. Bu *varlıksız* özel adlar, onları oluşturanların yönergeleri doğrultusunda hareket ederler, sahiplerinin istekleri dışında, kendi başlarına söz söyleyemezler; sahipleri isterse şekilleri değişir, coğrafyaları değişir. Oluşturulan bu *özel adların* dayandıkları *gerçek bir varlık* muhtemelen vardır ancak bu adlarla karşılaşanlar, onların *üzzerinin, ellerinin, ayaklarının* olmadığını ya da *coğrafi olarak tarif edilemeyen bir koordinatta, olmayan bir yer* olduğunu bilirler. Onların cisimleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla *varlıkların* olmaksızın, yalnızca *özel addan* ibarettirler. Bununla beraber, bir yazıda, adları *büyük harfle* başlar. Vurguları *özel adların* vurguları gibidir. Diğer *gerçek tek varlıkların* adları gibi *özel ad* muamelesi görürler.

Burada, varlığın sayısı üzerinden yapılan açıklamalarda *bir (özel)* olma ve *iki (cins)* olma için bir ayrımın bulunduğunu, buna karşılık *sıfır* için bir belirlemenin

⁵ Bir de birden fazla özel adı olan tek varlıklar vardır: Geçtiği yöreye göre farklı adlar alan akarsular bunlara örnek verilebilir: Honaz Dağı'ndan (Denizli) doğan akarsu önce *Honaz Çayı*, sonra *Döğüş*, daha sonra *Çürüksu Çayı*, nihayet *Menderes* (gerçek *Menderes Irmağı değil*) adını almaktadır.

⁶ İngiliz dilli ülkelerde *empty names* (=varlık karşılığı olmayan adlar). *Empty names* ile ilgili olarak şu kaynaklara bakılabilir: Braun (1993 ve 2003), Everett (2003), Brock (2004), Reimer (2007), Adams, Dietrich (2004).

⁷ Burada verilmek istenen, ilahî, var olduğuna şüphesiz inanılan varlıkların adları değildir.

yapılmadığını görmek mümkündür. Yukarıdakilere benzer adlar *özel ad* sayılıyorsa ve bir kelimenin *özel ad* olma kistası onun gösterdiği varlığın sayısı ise, *olmayan bir varlığın tekliği* ya da *çokluğu* nasıl tespit edilecektir?

Bunun yanı sıra *özel ad* sayılan eser adlarının durumunu da değerlendirmek gerekirse, onlarda da *sayı* bakımından bir karışıklığın olduğu söylenebilir. Bir eserin bir *özel adı*, burada bir kitap adı örnek olarak düşünülebilir, yalnızca ilk nüshayı mı yoksa kağıtların üzerinde, *zihinde oluşturulan ürünle ilgili olan yazıyı* mı işaret etmektedir? Eğer ilk nüshayı işaret ediyorsa, kitabın basılan diğer nüshalarının adları ne olacaktır? Böylece eser adı, *tek* değil de *birden fazla* nesneyi gösterdiği için, *cins ad* olmayacak mıdır? Eser adı eğer *zihinde oluşturulan ürünün adı* ise, o zaman da *varlık karşılığı bulunmayan*, durumunda değil midir?

3.3. Yazının başında verilen tanımların birinde özel adın *verildikleri varlığa özgü nitelikler taşıdığı* söylenmektedir ki, çok açık olmayan bu tanım, *özel ad* ile *varlık* arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu şeklinde de yorumlanabilir. Bir bakıma, *özel adın*, gösterdiği *varlığı tanımlayan bir unsur* olduğu düşünülebilir. Eğer böyle ise, *Homer* adının *İlyada ve Odise'nin yazarı* olan kişiyi nasıl nitelediğini açıklamak gerekecektir (Philosophy 2010). Ayrıca ilgili kişi dışında *Homer*, birçok kişinin *özel adı* olabilir ve bunların *İlyada ve Odise'yi yazmaları* mümkün değildir. Bu durumda özel ad, *verildiği varlığa özgü bir nitelik taşıyor* görünmektedir.

Eğer belirtmek istenen, *özel adın*, *varlığın anlamı* olduğu ise, bunun *cins adlara* mahsus olduğunu söylemek gerekir⁸. Çünkü genel anlayışa göre bir kelimenin bir kavrama karşı geldiği düşünülürse, ancak cins adların bir anlamı olabilmektedir. Buna göre *ağaç* kelimesinin anlamı *meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki (BTS)* olduğu halde *Yılmaz (kişi adı)*, bu adı taşıyanı zihinde canlandıramaz, yani *ağaç* kelimesi gibi bir kavram karşılığı yoktur. Ayrıca *yıl-* fiilinden yapılan ve *bir işten gözü korkup vazgeçmeyen, yılmayan* anlamına gelen sıfatın bu anlamı hatıra gelmez (Ergin 1993: 207-209; Güneş 1996: 87). Fikrimizce özel adlar dilde *anlamlı* unsurlar değil *görevli*⁹ unsurlardır. Görevleri bir varlığı diğer varlıktan ayırt etmektir. Hiçbir kelime *özel ad* olmak üzere oluşturulmadığı için *özel adlar* cins adlardan seçilir. Bu ayrımında şuna dikkat etmek gerekir ki, ad *cins* iken *anlamlı*, *özel* iken *görevlidir* (Kurgun 2007 ve 2009).

Her iki durumda da görüleceği üzere, özel adın *verildikleri varlığa özgü nitelikler taşıdığı* düşüncesini biraz daha irdelemek gerekmektedir.

⁸ *Causal Theory* savunucuları cins adlarının da anlamlarının olmadığını iddia ederler. Buna göre, *su* kelimesinin anlamı H_2O ya da *renksiz, kokusuz, tatsız sıvı* değildir. Biz özel adların anlamlarının olmadığını düşünüyoruz.

⁹ Burada tabii, dil bilgisindeki *anlamlı unsurlar* ve *görevli unsurlar* şeklindeki ayrımın yer alan ve daha çok *edatları* kastedilen *görevli unsurlar* ifade edilmemektedir. Vurgulanmak istenen, *özel adların* anlam yüklerini kaybetmiş olmalarıdır.

4. Tartışma ve Sonuç

Yukarıda belirtilenleri toparlamak gerekirse, dilbilgisi kitaplarımızda *özel ad* ve *cins ad* için çok kısa ve yetersiz olduğunu düşündüğümüz tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımlarda da sürekli olarak vurgulanan, *varlığın sayısı*dır. Ancak ifade etmeye çalıştığımız gibi, *nicelik* tek başına *özel ad* ile *cins adı* ayırt etmek için yeterli değildir. Ayrıca *varlık* ile *özel ad* arasındaki ilişkinin *anlam boyutundan* çok *gösteren-gösterilen* şeklinde gerçekleştiğini, *özel ad* için dilden seçilen kelimelerin bu andan sonra yalnızca *işaret etmekle* görevli unsurlar olduğunu vurgulamak gerekir. Bunlara ek olarak, *özel ad* ile *cins ad* arasında, söyleyişteki farklılık da hesap edilmeli, *vurgunun* çok önemli bir ayırt edici unsur olduğu göz önüne alınmalıdır (Coşkun 2000 ve 2009; Demircan 1976 1981).

Çalışmada bu dil unsurlarının tanımını şu veya bu şekilde yapma amacı güdülmemiştir. Bunun için çok daha kapsamlı bir çalışmanın/çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyoruz.

Son olarak şunu da söylemek gerekir ki, *özel ad* sayılan unsurlar, özellikle *işyeri adları* ve *eser adlarından* da görüleceği üzere, *cins adların* yanı sıra diğer kelime türlerinden, hatta fiil, cümlecik veya cümlelerden de yapılabilmektedir. Bu açıdan bakılınca, karışıklığın yalnızca *özel ad* ile *cins ad* arasında olmadığı görülecektir. Dolayısıyla, *özel ad* ile *cins ad* arasındaki ayrımı belirtmek için öncelikle *özel ad* kavramını iyice oturtmak gerekir.

Kısaltmalar

BTS = *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdk.org.tr>

Qazaqstan = Qazaqstan Respublikası Bilim Jäne Gılım Ministrligi Abaytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı

Philosophy = www.philosophyprofessor.com

v.d.= ve diğerleri

Kaynaklar

ADAMS F., DIETRICH L. A. (2004) What's in a(n empty) Name, *Pacific Philosophical Quarterly*, 85, 125-148.

AKSAN D. (1987) *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, AÜ Basımevi, Ankara.

AKSAN D. (1990) *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim (3Cilt)*, TDK Yay, Ankara.

ANDERSON M. J. (2007) *The Grammar of Names*, Oxford University Press.

ATABAY N., KUTLUK I., ÖZEL S. (1983) *Sözcük Türleri*, TDK Yay, Ankara.

AYSEVER R.L. (2002) Kratylos: Adların Doğruluğu ve Bilgi, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, Aralık 2002, 153-66.

AZIMOV P., SAPIYEV G., ÇÖNNEYEV Y. (1992) *Türkmen Dili*. Aşgabat.

BOZKURT F. (1995) *Türkiye Türkçesi*, Cem Yayınevi, İstanbul.

- BRAUN D. (1993) Empty Names, *NOÛS*, 27:4, 449-469.
- BRAUN D. (2005) Empty Names, Fictional Names, Mythical Names, *NOÛS*, 39:4,596-631.
- BROCK S. (2004) The Ubiquitous Problem Of Empty Names, *The Journal Of Philosophy*, Vol. CI, no. 6, june, 277-298.
- COŞKUN M. V. (2000) Türkiye Türkçesinde Vurgu, Ton ve Ezgi, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ağustos 2000, C: 2000/II, S: 584, 126-130.
- COŞKUN M. V. (2009) *Türkçenin Ses Bilgisi*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- DEMİRCAN Ö. (1976) Türkiye Yer Adlarında Vurgu. *Türk Dili*, 34(300), 402-411.
- DEMİRCAN Ö. (1981) Türkiye Türkçesinde Vurgulama ve Odaklama, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, [1981] 1978 - 1979, 157-163.
- ERGIN M. (1993) *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım, İstanbul.
- EVERETT A. (2003) Empty Names and 'Gappy' Propositions, *Philosophical Studies* 116: 1-36.
- FREGE G. (1892) Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*, NF 100, 25-50. (Translated as 'On Sense and Reference' by M. BLACK in *Translations from the Philosophical Writings of Gottlob Frege*, P. GEACH and M. BLACK (eds. and trans.), Oxford Blackwell, third edition, 1980).
- GENCAN T. N. (1979) *Dilbilgisi*, TDK Yay., Ankara.
- GRÖNBECH K. (1995) *Türkçenin Yapısı* (çev. AKALIN M.), TDK Yay, Ankara.
- GÜLENSOY T. (2005) *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜNEŞ S. (1996) *Türk Dili Bilgisi*, DEÜ Matbaası, İzmir.
- HENGİRMEN M. (1995) *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- QAZAQSTAN RESPUBLİKASI BİLİM JÄNE ĞİLİM MİNİSTRLİĞİ ABAYTURSINULI ATINDAĞI TİL BİLİMİ İnstitutu (2002) *Qazaq Grammatikası*, Astana.
- KORKMAZ Z., ERCİLİSUN A.B., ZÜLFİKAR H., PARLATIR İ., AKALIN M., GÜLENSOY T., BİRİNCİ N. (2001) *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- KRIPKE S. A. (1980) *Naming and Necessity*, Harvard University Press, Blackwell.
- KRIPKE S. A. (2005) *Adlandırma ve Zorunluluk* (çev. AÇIL B.), İstanbul: Litera Yayıncılık.
- KURGUN L. (2007) Türk Toponimisi Üzerine Bir İnceleme, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2007, Erzurum, Bildiriler-2, 735-747.
- KURGUN L. (2009) Yer Adlarının Sınıflandırılmasında Aktarma Adlar, Tanımlayıcı Adlar Meselesi, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 74-80.
- MILL J. S. (1843) *System of Logic*, London.
- PLATON (1998) *Diyaloglar-I*, (çev. AKTÜREL T.), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- REIMER M. (2007) Empty Names: Communicative Value without Semantic Value, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. LXXIV No. 3, May, 738-747.
- RUSSELL B. (1905) On Denoting, *Mind*, New Series, Vol. 14, No. 56. (Oct.), pp. 479-493.
- SAKA P. (1989) The Meaning of Proper Names, *Annual Meeting of the Linguistic Society of America*, Washington, DC, December 27-30.
- SEARLE J. R. (1958) Proper Names, *Mind*, New Series, Vol. 67, No. 266. (Apr.), 166-173.
- SOAMES S. (2002) *Beyond Rigidity-The Unfinished Semantic Agenda of Naming and Necessity*. New York, Oxford University Press.
- TIENSON J. (1986) An Observation On Common Names And Proper Names, *Analysis*, Vol. 46, No. 2 (Mar.), 73-76.
- VARDAR B. (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul.
- ZINK S. (1963) The Meaning of Proper Names, *Mind*, New Series, Vol. 72, No. 288. (Oct.), 481-499. www.philosophyprofessor.com (23.02.2010).

Levent Kurgun

Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

Adres: Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kınıklı Kampüsü-Denizli, TÜRKİYE.

E-posta: medele@gmail.com

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 1 Mart 2010

Yayına kabul edildiği tarih: 27 Nisan 2010

E-yayın tarihi: 15 Temmuz 2010

Çıktı sayfa sayısı: 9

Kaynak sayısı: 40